

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Iveta Skotáková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Změny ve struktuře české rodiny po roce 1989

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracovala:

Iveta Skotáková

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Změny ve struktuře české rodiny po roce 1989“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....

Iveta Skotáková

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat Ing. Evě Siverové, vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Městského úřadu v Boskovicích za to, že mi umožnila nahlédnout na problematiku rodiny také z pohledu činnosti, kterou se pracovníci tohoto odboru zabývají.

OBSAH	Strana
Úvod:	1
I. Charakteristika rodiny a její funkce	
I. 1. Rodina jako základní článek sociální struktury společnosti	3
I. 2. Struktura rodiny	5
I. 3. Základní funkce rodiny	7
I. 4. Závěr	10
II. Změny ve velikosti a počtu rodin po roce 1989	
II. 1. Přesun od široké rodiny k rodině manželské	13
II. 2. Klasická rodina je nahrazována novými formami	16
II. 3. Demografické údaje o rodině	21
II. 4. Závěr	28
III. Změny v rodinném životě po roce 1989	
III. 1. Rodina úplná a neúplná	30
III. 2. Rozvody	31
III. 3. Vztahy mezi muži a ženami	34
III. 4. Sexuální výchova v rodině	40
III. 5. Závěr	41
Závěr	46
Resumé	49
Anotace	51
Literatura a prameny (informační zdroje)	52
Přílohy	

Úvod

Víme, že rodina je sociální institucí, která jako taková existuje ve všech kulturních prostředích a je v nich sociálně uznávána. Současně se ale denně přesvědčujeme o tom, že postavení rodiny ve společnosti není neměnné, ale mění se. Mění se nejen v souvislosti s ekonomickými změnami ve společnosti, ale také vlivem demografických procesů a kulturních změn.

Nejdůležitější úlohu zde ovšem hraje lidský faktor. Nové dimenze v růstu civilizace, technický pokrok, převratné změny v práci a její dělbě kladou velké nároky na člověka a člověk se pod jejich vlivem mění.

Stále větší a větší nároky jsou také kladeny na člověka jako bytost sociální, jež je formována v procesu socializace. Denně se přesvědčujeme o tom, že život je neustálá změna a že je nutné přizpůsobovat se objektivní realitě kolem nás. Život se stává rychlejším a hektičtějším.

Cílem této práce je tedy zamyslet se nad některými momenty současné sociální reality. Jedná se především o problematiku rodiny, ale i jiných forem vztahů, ve kterých jsou vychovávány děti.

Jak se v této oblasti projeví změny, které nastaly s pádem komunismu?

Nechci se v této práci zabývat problematikou ekonomické transformace jako takové, ale chtěla bych se zamyslet nad tím, jaký vliv mají všechny tyto změny na člověka a mezilidské vztahy, ale hlavně na rodinu, její strukturu a funkci.

Tato práce je pokusem podívat se na současnou rodinu skrze genezi jejího vývoje a úlohu, kterou plní v současné společnosti. Zájem o danou problematiku se u mne vyvíjel s poznáváním celé

řady lidských osudů, ale i v souvislosti s možností hodnotit danou problematiku na základě mých vlastních prožitků.

Prostřednictvím rozhovorů, pozorování, studiem písemných materiálů i diskusemi s odborníky, kteří se s rodinnou problematikou setkávají na bázi sociální i právní, jsem se mohla zabývat třemi okruhy problémů, jež mne zajímají.

Prvním okruhem mého zájmu je fakt, že zanikají široké rodiny a vznikají především rodiny nukleární. Označujeme tak rodinu, ve které žijí jen rodiče a jejich děti.

Dalším problémem, kterým se v této práci zabývám je ten, že v současnosti v České republice mortalita převyšuje natalitu, to znamená, že se ročně narodí méně dětí, než kolik osob zemře.

Důsledkem tohoto stavu je fakt, že počet obyvatel České republiky klesá, a tito obyvatelé stárnou.

Posledním tématem, kterým se zabývám, je téma rozvodů. Nejedná se jen o to, že počet rozvodů je neúměrně vysoký, ale hlavně o důsledky, které tento fakt znamená především pro děti z těchto rozvedených manželství.

Při zpracování této práce jsem tedy vycházela z analýzy dostupné literatury, z vlastních zkušeností ze své rodiny a z rozhovorů s odborníky. Dále jsem využila informací získaných z Internetu.

I. Charakteristika rodiny a její funkce

I. 1. Rodina jako základní článek sociální struktury společnosti

Rodina je dle Encyklopedického slovníku (12) malá společenská skupina, založená na manželství či pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina je nejdůležitější formou organizace soukromého života: její formy a funkce však závisí na výrobně společenských vztazích a kulturní úrovni společnosti. Život rodiny je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právnických a jiných procesů, v nichž se realizují jednotlivé funkce rodiny: reprodukční, ekonomická, výchovná, ochranná a další. Rodina zpětně působí na společenský život zvláště prostřednictvím výchovy mladé generace, ovlivňováním vývoje osobnosti členů rodiny a prací v domácnosti. Rodina je historickou kategorií, v počátcích vývoje prvobytné společnosti pravděpodobně neexistovala. Později vzniká skupinové manželství (skupina žen provdaná za skupinu mužů), velkorodina, rozšířená rodina (rodiče a jejich děti s vlastními rodinami) a nukleární rodina (rodiče a děti) ve formě matriarchátu nebo patriarchátu. V třídní společnosti převládá patriarchální monogamie s podřízením rodiny a manželství především ekonomickým zřetelům.

Rodina je tedy malá sociální skupina, tvořená jedinci spjatými manželstvím, pokrevním příbuzenstvím, nebo adopcí. Členové

rodiny se řídí ustálenými vzory chování a každý člen rodiny plní určitou sociální roli.

Rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. Kulturní varianty rodiny se liší jen v tom, kolik generací žije pospolu, jak jsou diferencovány role dospělých, ojedinele i v tom, s kolika legitimními partnery může dospělý člen rodiny současně žít.

Dnes všichni slovem „rodina“ označujeme především manželský pár s dětmi. Nová představa téměř vytlačila původní představu, z které v naší mysli zbyla jen podvědomá kulturní vzpomínka.

Původní význam slova rodina byl totiž podstatně jiný. Středověk i starověk tímto slovem označoval dvě dosti odlišné věci, žádná z nich se však nekryla s naší představou. Na jedné straně myslel rodinou to, co bychom dnes nazvali velkou „domácností“. Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou spolu hospodaří, podléhající jedné autoritě, „hlavě rodiny“. Je to představa římského práva i bible, neboť obě kultury, jichž je ta naše dědičkou, tedy kultura antická i židovská, počítaly do rodiny nejenom pokrevní příbuzné, ale vůbec všechny v „domě“, tedy zpočátku i otroky, později i služebnictvo, případně ostatní zaměstnance, s nimiž rodina tvořila výrobní jednotku: tovaryše a učně, čeledíny a děvečky. Tento stav přežíval až do první poloviny 19. století a jeho obraz nám dokládá realistická literatura té doby (například Němcová nebo Rais). Druhé stejně staré pojetí platilo paralelně ve společenském vědomí vládnoucích tříd. Chápalo rodinu jako systém širokého pokrevního příbuzenství. U šlechty a patricijů se tedy slovem rodina myslelo přibližně totéž co rod-skupina lidí, jež svazkem krve udržovala jednotu moci a majetku. (8 : 17)

Moderní představa rodiny žádnému z těchto dvou pojetí neodpovídá. **Pro společnosti naší kultury je charakteristickou, přirozenou a převládající formou rodiny párová monogamická rodina, tedy domácnost tvořená párem muže a ženy a jejich dětmi.** (8 : 18)

Už několik desetiletí se především v evropských podmínkách zabývá zkoumáním rodiny mnoho vědních disciplín, například sociologie, psychologie, pedagogika, sociální pedagogika, lékařské a biologické vědy. Historie rodiny neodmyslitelně patří do historie vývoje lidské společnosti.

I. 2. Struktura rodiny

V biologickém a právním smyslu je rodina svazkem ženy a muže, případně jejich dětí. Pokud jeden z rodičů chybí, hovoříme o **neúplné rodině**, přičemž za neúplnou rodinu někdy bývá označován i pár bez dětí. Pokud žije pohromadě více generací, potom považujeme za rodinu dvě nejmladší generace. Takové rodině říkáme **rodina manželská**. Jejimi členy jsou manžel, manželka a jejich neprovdané a neženaté děti. Tento typ rodiny označujeme jako **rodinu nukleární** a je pro naši dnešní společnost typickou rodinou. **Zhruba od 16.století tedy převažuje ve střední Evropě rodina manželská, nukleární, jejíž základ tvoří rodiče a jejich svobodné děti.**

Pokud hovoříme o **rodině pokrevní**, jedná se o rodinu, kde je podstatné pokrevní příbuzenství, a ne manželský svazek. Tato rodina je obvykle tvořena několika generacemi žijícími pohromadě a hlavní postavení v ní zaujímají ti, kteří jsou pokrevně spojeni - postavení ostatních členů je podřadné.

Rozlišujeme ještě **rodinu rozšířenou**, která je tvořena příslušníky tří i více generací, nebo dvěma či více nukleárními rodinami.

Rodina je tedy v nejširším pojetí chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a

vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí ve své podstatě neměnnou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána. Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí. (17)

S ohledem na základní biologické a funkcionální charakteristiky lze v evropském a českém prostředí chápat rodinu v nejširším smyslu za sociální jednotku, jejímž ustavujícím znakem je soužití minimálně dvou generací v přímé příbuzenské linii (rodič-dítě) a vedlejšími znaky je plnění základních rodinných funkcí a žádoucích, nikoli nezbytných, právně-institucionálních zakotvení ve společnosti. (17) Příbuzenský vztah může být výjimečně založen na právních institucích, které nejsou založeny na biologickém rodičovství (např.osvojení). V užším pojetí je možné za přirozenou nukleární rodinu, jež je jednoznačně převažujícím typem soužití v České republice, považovat institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, a vychází z úpravy rodinného práva. Manželské soužití ostatně svou hlavní funkcí, kterou je podle českého právního řádu právě založení rodiny a výchova dětí, tuto základní podobu rodiny předpokládá.

Naše společnost má a i ve své minulosti měla rodinu monogamní. Jde tedy o soužití jednoho muže a jedné ženy. Ačkoli toto uspořádání je pro nás samozřejmostí, svazkem jeden muž a jedna žena se ve světě řídí slabá pětina národů. Daleko rozšířenější je ve světě polygamie- tedy 1 muž a několik žen. Toto uspořádání se vyskytuje ve 193 známých společenstvích.

Právní řád ČR se řídí v oblasti rodiny zákonem č.94/1963 Sb. O rodině, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o rodině se zabývá především manželstvím, jeho uzavíráním, rozvodem, rodičovskou

zodpovědností, výchovou dětí apod. Rodina je chráněna zejména tím, že je v § 210 chráněna instituce monogamie.

I. 3. Základní funkce rodiny

V naší civilizaci chápeme rodinu jako živý organismus, a tak se všechny její funkce navzájem prolínají, ovlivňují a podmiňují. Nejstarší funkce rodiny je **funkce reprodukční**, která zabezpečuje jak základní biopsychické potřeby muže a ženy, tak zachování lidského rodu.

Další funkcí rodiny je **funkce výchovná**, která přestože je dána i zákonnou normou, je do značné míry závislá na osobnostních kvalitách a mravních postojích rodičů. Děti v rodině získávají hodnotovou orientaci, která je potom provází celý život.

Sociálně-ekonomická funkce se týká celkového materiálního zabezpečení rodiny a projevuje se v životním standardu rodiny.

Pod pojmem **socializační funkce** rozumíme proces, kdy se v rámci rodiny človíček mění z biologické bytosti v bytost lidskou. Většina soudobých autorů se přiklání k názoru, že právě tato prvotní socializace člověka v rámci jeho rodiny je později směrodatná při začleňování jedince do společnosti a že výchova v ranném dětství je velmi důležitá a později fakticky tento proces podmiňuje.

Funkce emocionální a ochranná znamená, že rodina poskytuje svým členům domov, zázemí, potřebnou péči i psychickou podporu v nemoci, nebo pomoc v různých krizových situacích.

Společenskou funkci rodiny chápeme tak, že rodina je základním stavebním kamenem společnosti. a přes problémy a krize, kterými v posledním období rodina jako instituce prochází, se ukazuje, že nemůže být ničím spolehlivě nahrazena.

V průběhu historického vývoje se měnila důležitost jednotlivých funkcí rodiny.

Nejstarší funkce rodiny a sice funkce reprodukční byla dlouhou dobu také funkcí nejdůležitější. Početí nového života totiž

uznávala dlouho církev jako jediný důvod k pohlavnímu styku. Mít děti bylo nutné i z důvodů ekonomických, neboť ony převzaly rodinou nastřádaný majetek a potom se ovšem také postaraly o staré rodiče. Bezdětná rodina byla považována za neštěstí. Toto přesvědčení se udrželo hluboko do novověku.

Vyvazování jednotlivce ze sociálních struktur, jež determinovali jeho možnosti i z podřízenosti Boží autoritě zahájila renesance. Romantismus zdůraznil jako vysokou hodnotu cit. Lidé moderní doby-doby industriální, začali brát svůj osud do vlastních rukou.

Postmoderní rodiny již nejsou zakládány proto, aby reprodukovaly populaci nebo jinak prospívaly velkým společenstvím lidí. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspokojování citových potřeb partnerů. Stabilita těchto rodin proto stojí a padá s citovou bilancí partnerského vztahu. Rodina je daleko křehčí než dříve.

V době budování socialismu u nás nebyla také přikládána taková důležitost výchovné funkci rodiny, neboť důraz byl kladen na výchovu v kolektivních výchovných zařízeních, ať se již jednalo o jesle, mateřské školy, základní školy nebo mimoškolní zařízení jako domy dětí a mládeže a podobně. Některými autory bývá tento způsob výchovy kritizován, mně se však zdá, že v dnešní době, kdy je naopak důraz kladen pouze na individualitu dítěte, by trocha kolektivního cítění nebyla na škodu. Jistě, je třeba umožnit dětem, aby mohly uplatnit to, co je v nich jedinečného, ale současně je třeba naučit je i tomu, že jedinec sám toho mnoho nezmůže a je třeba naučit se pracovat v kolektivu.

V prvních letech života dítěte je ovšem výchovná funkce rodiny nezastupitelná. Bylo prokázáno, že výchova dítěte během prvních let jeho života je jen stěží možná mimo rodinu. Všechny známé společnosti, které se pokoušely o nahrazení rodiny nějakou jinou výchovnou institucí (např. jesle s denní docházkou, dětská

oddělení izraelských kibuců), po určité době uznaly nenahraditelnost rodiny a od podobných pokusů ustoupily.

Podle profesora Matějčka víme dnes s jistotou, že dítě potřebuje dospělé vychovatele, kteří k němu mají vřelý citový vztah. Avšak stejně dobře víme, že nejde o vztah jednostranný. Aby rodiče mohli o dítě s láskou pečovat, musí i na dítěti být něco, co uspokojuje jejich hluboké životní potřeby. Z tohoto hlediska dítě významně zhodnocuje dospělého člověka. V dnešním světě, kde se snadno stáváme anonymní součástí nejrůznějšího dění, tak máme možnost skrze naše děti si uvědomit sama sebe. Zjišťujeme, že nejen děti potřebují nás, ale že i my potřebujeme je. Každý člověk má prostě někde hluboko v sobě zapsáno, že potřebuje s někým žít. Ale ne jen tak s někým. Ten někdo musí být blízký, asi tak blízký jako byla Eva pro Adama. A rodina toto splňuje. V ní se ukazuje, že jeden druhého potřebuje pro přijímání i dávání.

Funkce rodiny můžeme také posuzovat z hlediska naplňování lidských potřeb.

Mezi základní lidské potřeby patří **fyziologické potřeby** a **potřeba bezpečí**, které společně zajišťují přežití člověka. Duševní pohodu a rozvoj osobnosti zabezpečují **potřeby lásky, náležitosti a úcty**. Nesmíme opomenout ani potřebu **sebeaktualizace**, kdy člověk poznává svou existenci v jejím nejhlubším, universálním významu.

Rodina je určitě tím nejvhodnějším místem, kde mohou být lidské potřeby naplňovány. Myslím, že většina lidí má ve svém hodnotovém žebříčku rodinu postavenou hodně vysoko, neboť tuší, že právě v ní mohou být jejich potřeby naplňovány. Pokud k tomu ovšem nedochází a jejich potřeby nejsou odpovídajícím způsobem naplňovány, tak obvykle manželství ztroskotá. To je pravděpodobně jedna z příčin současné vysoké rozvodovosti.

Linda a Richard Eyreovi ve své knize **3 kroky k pevné rodině** uvádí, že v dnešní době mnoho rodin postrádá také dobrou infrastrukturu. Zamyslíme-li se nad slovem infrastruktura,

zjistíme, že to znamená systém, který drží něco pohromadě a pomáhá, aby to fungovalo. Co tedy znamená dobrá infrastruktura rodiny? Aby rodina byla šťastná, jednotná a trvalá, potřebuje následující:

1. Právní systém: jasný, důsledný, založený na zákonech a zákazech.
2. Ekonomii: způsob, jak si děti mohou vydělat peníze, šetřit je a nakládat s nimi.
3. Tradice: rodinné aktivity, které podporují porozumění, víru a vzájemnost.

Rodina s jednoduchými pravidly, společnou odpovědností a sjednocujícími tradicemi může dětem nabídnout pomocnou ruku ve světě neznámého, něco spolehlivého ve světě, který je studený. Vyrovnaná rodina umožní dítěti prozkoumávat prostředí mimo rodinu, může mu dát příležitost rozvíjet sebeúctu a budovat charakter. (3 : 27)

Kvůli převráceným hodnotám a zmatené morálce, která vládne v naší společnosti, děti potřebují více než kdykoli předtím mít možnost opřít se o svou rodinu, která by byla skutečně spolehlivá. A ve světě, kde se my dospělí často cítíme tak bezmocní, tak pohlčení byrokracií a společenskými problémy, které jsou mimo naši kontrolu, potřebujeme se více než kdykoli jindy soustředit a zaměřit na něco, co můžeme změnit - svou rodinu, své děti.

I. 4. Závěr

Z uvedených skutečností vyplývá, že v průběhu historického vývoje postupně docházelo ke změnám v podobě rodiny. Její přeměny odpovídaly vývojovým stupňům společnosti, zejména výrobnímu způsobu a z něj plynoucím poměrům ve společnosti.

Není náhoda, že na rodině lze demonstrovat mnohé znaky společnosti, že se tu promítá třídní uspořádání, kulturní úroveň i morálka.

Dle profesora Matějčka se dá říci, že **celosvětový vývoj jde směrem psychologizace a emocionalizace rodinných vztahů**. (6 : 19) To znamená, že důraz se klade na uspokojení osobních psychických potřeb dospělého člověka soužitím s dětmi.

Současné rodiny - skoro vždy začínající párovým soužitím dvou dospělých partnerů se vyvíjejí do rozmanitých podob vlivem série transformací, k nimž lidem dává příležitost stále se prodlužující délka života. Tradiční systém sociální kontroly rodinného chování stále slábne. Donedávna bylo ostudou, když matka měla dítě za svobodna, a podobně hodnoceny byly i rozvody. Dnes společnost celkem toleruje i soužití homosexuálních párů a diskuse se vede nanejvýš o tom, zda je vhodné, aby takový pár vychovával dítě.

Manželské chování našich současníků je dnešními autory charakterizováno jako **sériová monogamie**. Člověk, který je pro partnery dostatečně atraktivní, může bez obtíží založit během života rodinu několikrát.

Ukazuje se však, že ani odborníci nejsou v hodnocení rodiny a jejího současného trendu zajedno. Na mezinárodním kongresu o rodině v Londýně se probíraly různé formy soužití lidí, tzv. alternativní formy manželství. Vycházelo se z toho, že řada lidí se dnes domnívá, že žít v rodině - tak, jak ji známe - se přežilo a že je třeba najít nové formy soužití. Když byly nakonec zhodnoceny početné příspěvky, bylo nutné konstatovat, že hodně rodin je na tom dnes zle, dosud však neznáme nic lepšího, než je rodina.(21)

Změny v rodinném chování lidí v současné společnosti tedy asi nejsou projevem všeobecného úpadku, i když je tak někteří komentátoři tohoto vývoje interpretují. Rodina je společenskou institucí a její podobu tedy ovlivňují prominentní hodnoty dané společností. Neexistuje způsob, jak navrátit „staré zlaté časy“

soudržných rodin. Rodin, které měly více dětí, nerozváděly se, staraly se o své staré a nemocné členy. Nemůžeme si dovolit tvrdé hodnocení vycházející z porovnání dnešních rodin s ideálem rodiny, který odpovídá např. české venkovské rodině z 18. století. Takový ideál byl totiž zakotven v nevolnictví, v katolictví, v absolutní podřízenosti dětí rodičům a v absenci sociálního státu. Takový ideál nelze vzkřísit ve společnosti, kde si partnera vybírá každý sám, nebo pokud se rodina dostane do těžkostí, na které nestačí, obrací se na stát.

A tak i přes mnohé katastrofické předpovědi o klesající soudržnosti dnešní rodiny i o hrozbách plynoucích z nárůstu rozvodů, **zůstává rodina stále nejdůležitějším opěrným bodem a institucí socializace člověka.**

Podle F.de Singlyho současnou rodinu charakterizují tři rysy:

- větší závislost na státu
- větší nezávislost na okruhu příbuzných
- větší nezávislost manželů na rodině

Všichni dnes požadujeme větší skupinovou i osobní nezávislost a zároveň se dostáváme do větší závislosti na veřejné sféře. Moderní rodina ztratila některé své dřívější funkce, které převzaly jiné instituce. Dochází ke snížení počtu sňatků, ke zvýšení počtu nesezdaných párů a projevuje se tendence odmítat instituci manželství. Narůstá počet rozvodů a neúplných rodin s jedním rodičem. Snižuje se počet porodů a stále více dětí se rodí mimo manželství.

Zdá se, že se naplno projevuje v nás pěstovaný a vychovávaný individualismus, čili že manželství je stále více chápáno jako soužití dvou „já“ a ne jako prostor, ve kterém je nutno ze svého „já“ něco slevit ve prospěch společného „my“.

II. Změny ve velikosti a počtu rodin po roce 1989

II. 1. Přesun od klasické široké rodiny k rodině manželské.

Pokud bychom celou problematiku změn ve složení rodiny měli shrnout do jediné věty, tak můžeme konstatovat, že vývoj, který u nás po zániku rodového zřízení vyšel od tradiční velké rodiny, už prošel stadiem nukleární, malé, párové monogamické rodiny se dvěma dětmi a my jsme svědky jejího dalšího drobení. (8 :25)

Při hlubším zkoumání ale zjišťujeme, že soudobá historická sociologie zpochybnila tvrzení o existenci velké rodiny v Evropě 14. až 18. století. Uvádí se, že vývoj od „ velké “ k „ malé “ či „ nukleární “ rodině tu neproběhl, představa o něm je fikcí, vzniklou z nostalgie po starých časech. Koncept tradiční „ velké rodiny “ a jejího zániku v průmyslové revoluci pochází od Le Playe. Formuloval je v díle La réforme sociale, kde přišel s teorií, že k nejpelitovanějším rysům průmyslové společnosti patří to, co nazval „nestálou rodinou „.Je to rodina složená jen z manželského páru a jeho neprovdaných dětí, neboť jakmile se děti postupně provdají, opouštějí rodinu a zakládají nové domácnosti. Rodina nemá trvání také proto, že není pevně zakotvena v jednom domě, ale žije v nájemných bytech, které se mění. Když všechny děti opustí rodiče a rodiče zemřou, nezůstává z takové rodiny nic. (8 : 25)

V kontrastu k tomu popisoval Le Play „ rozvětvenou rodinu “ jako útvar charakteristický pro evropskou rodinu předindustriální minulosti. Tato rodina byla pevně vkořeněna v rodinném domě, který jí patřil a jenž se dědil z generace na generaci. Dům symbolizoval rodinu a zajišťoval její trvání. Otec rodiny ho

předával při své smrti prvorozenému synovi. Už za svého života ovšem vtahoval svého nástupce do záležitostí řízení rodiny a zasvěcoval ho do profesionálních tajů, neboť s domem se pochopitelně předávala i rodinná profese. Dohlížel také na výběr nevěsty, která do domu přijde. Dcery se provdávaly mimo dům a mladší synové odcházeli vybaveni podílem z úroků z rodinného kapitálu, aby ho neztenčovali.

Tato plodná, šťastná a soudržná rodina byla podle Le Playe rozbita ve Francii revolucí a v celé Evropě pak po ní následujícími válkami, sociálními převraty, industrializací a soumrakem pevných mravních hodnot. (8 : 26)

Mýtus o této tradiční „ velké rodině „ přežíval v umírněnější podobě (rodina s osmi až dvanácti dětmi, čím chudší, tím více dětí) v historické demografii a sociologii až do doby zcela nedávné. V šedesátých letech však cambridgeská skupina historických demografů ve svém výzkumu dokázala, že průměrná velikost domácností v kontinentální Evropě a v Anglii v letech 1570 až 1820 byla 4,73 osob. Napraven byl i další omyl. Více dětí bývalo vždy ve vyšších, nikoli nižších vrstvách, jak se myslelo. Ve vyšších vrstvách totiž děti přebíraly kojné, zdravotní stav matek tu byl lepší a byla tu i nižší dětská úmrtnost, jež v nižších vrstvách způsobovala až nadpoloviční redukci počtu narozených dětí. Domácnosti chudých zmenšovala i skutečnost, že z ní děti odcházely sloužit k bohatším a zvětšovaly jejich domácnosti. Pro nejchudší vrstvy pak byla charakteristická neúplná, fragmentární rodina s jedním živitelem. (8 : 26)

Tolik tedy k historii. Musíme se odpoutat od harmonizujícího mýtu velké rodiny v minulosti a směřovat k charakteristice rodiny dnešní.

I dnes můžeme předpokládat existenci „ velké rodiny „, nikoli ovšem ve smyslu těžko udržitelné představy o velké rodině tvořící společnou domácnost, ale jako pokrevními svazky spojené zájmové skupiny vzájemně se podporujících domácností a osob. Osob, které jak územně, tak sociálně zaujímají pozice i dosti

vzdálené. Podpora může být každodenní i omezená na kritické okamžiky. Z pohledu společné domácnosti existuje dnes velká rodina možná i ve významnějším podílu, než patrně existovala v šestnáctém až osmnáctém století. Každý desátý byt je dnes u nás obýván vícerodinnou domácností.

Musíme také předpokládat nové, mnohem rozmanitější struktury vztahů, jež vznikají ze současné podoby nestálosti manželství a malé rodiny. Jedná se o rozmnožené vazby dětí do více příbuzenstev z opakovaných manželství a také zesílení vazeb mezi neúplnými rodinami a rodinami původu, které pomáhají ochraňovat děti z rozpadlých manželství.

Pokud jde o mezigenerační vztahy, výzkumy potvrzují jejich blízkost a vysokou úroveň tzv. funkcionální solidarity, ochoty vzájemně si pomáhat v rámci širší rodiny. Současně se ale potvrzuje tendence k nezávislosti jednotlivých generací - počínaje samostatným bydlením nukleárních rodin a dospělých jedinců až po malou míru vyžadování pomoci od potomků, či rodičů. Někteří autoři sice uvádí, že mezigenerační vztahy jsou v důsledku bytových problémů, odlišnosti životního stylu a vysoké zaměstnanosti žen porouchané a že **vícegenerační rodina** se nám fakticky rozpadla, ale já si to nemyslím. Je jasné, že tam, kde spolu lidé žijí, jsou i konflikty a žádná rodina se jim nevyhne. Jde však o to, zda jsou lidé schopni a ochotni rozpory překonávat. Myslím, že přes všechny kritické postoje k dnešní rodině je nutné přiznat, že i dnes přetrvávají ve většině českých rodin emoční pouta. Potvrzují to například i statistiky z center sociálních služeb, které uvádějí, že rodiny se v 96 % případů snaží zabezpečit péči o své staré, nepohyblivé a bezmocné členy samy. Platí totiž, že péče rodiny je ve stáří nezastupitelná. V současné době právě začíná stárnou první generace „jeslových dětí“, a bude zajímavé, jakou měrou budou ochotné svým rodičům vrátit co sami nedostaly.

Vztahy v rodinách mezi partnery a v širší rodině mezi generacemi se tedy mění. Mění se pod vlivem vývoje sociálních

a ekonomických podmínek, demografických procesů i kulturních změn, včetně pozvolného pronikání vlivu jiných kultur a zvyklostí.

II. 2. Klasická rodina nahrazována novými formami

„ Rodina se mění, vstupují do ní jiné prvky, ale je to ten nejstabilnější společenský útvar, který byl, je a bude. “

prof. Z. Matějček

Udělal jsem si malý průzkum mezi svými kolegy a kolegyněmi v zaměstnání, abych zjistila, jak se na současnou rodinu dívají oni. Téměř všichni hovořili o neradostném stavu dnešní rodiny, hovořili o instituci, která se již netěší takové vážnosti jako dříve. Tvrdili, že rodiče dnes mají na děti málo času, někteří tento nedostatek kompenzují penězi a větší volností dětí, ze které ovšem potom vyplývají zase různé neradostné výchovné problémy. Děti jsou prý špatně zvladatelné a nemají před ničím respekt. Zdálo se mi, že není nic pozitivního, co by mohli o rodině říci. Přesto téměř všichni z nich rodinu mají a mají i děti. Většina těchto rodin je i spokojená a šťastná. Vysvětluji si to tím, že pocit štěstí lidem dlouhodobě dokáže zajistit ne úspěch v práci, to je krátkodobá radost, ale právě fungující rodina. Podobně je to i s dětmi – většina zdravých lidí má totiž jako jednu z nejsilnějších potřeb předat svoji genetickou informaci dál. Sexuální pud přece patří k nejsilnějším lidským potřebám. Člověk je prostě nucen uspokojovat své potřeby a mezi tyto potřeby patří i potřeba lásky a úcty, nebo chceme-li tak bezpečí a významu. A tyto potřeby mohou být naplněny jen za pomoci jiné osoby nebo osob. Už tato skutečnost předurčuje člověka k životu ve vztahu, či vztazích

s jinými lidmi. Jsem přesvědčena o tom, že právě rodina je tím nejvhodnějším místem k naplňování těchto potřeb.

Neradostné hodnocení mých kolegů zřejmě vyplývalo ani ne tak z osobní zkušenosti, jako z jakési současné tendence vyjadřovat se o rodině jako o přežitku.

Objevuje se to dennodenně v médiích. „Model rodiny je již silně nabourán a trend zániku rodin je nastartován,“ říká například sociolog Ivan Šotkovský, který vyučuje na ostravské univerzitě. (18)

Psycholog Josef Zeman z brněnského Centra pro rodinu naopak míní, že žádná krize rodiny není. “Jen jsme se změnili. A neznamená to, že k horšímu,“ tvrdí. (18)

Jak je vidět i názory odborníků se tedy různí, ale každopádně je vidět, že téma rodiny je dnes mimořádně frekventované, ale že i přes častá negativní hodnocení rodin, **lidé ještě pořád řadí rodinu vysoko na žebříčku hodnot**. A to i teenageři. Generace prarodičů a rodičů si rodiny stále váží a něco z toho zůstalo zřejmě i v mladých.

Rodina už dnes není důležitá proto, že by bez ní člověk nepřežil, jako před sto lety. Lidé dnes zakládají rodinu ne z ekonomických důvodů, ale proto, že se mají rádi. Stavíme partnerství na citech, proto je labilnější.

Ve zjišťovaných hodnotových orientacích si tedy rodina a rodičovství své výsadní postavení stále udržují a to bez ohledu na věk, vzdělání a další charakteristiky. Rozhodně však mladší lidé nespátřují tak často zásadnější rozdíl mezi legalizovaným partnerstvím v manželství a **nesezdaným soužitím** (viz. demografické údaje). Na tomto místě je ovšem třeba zdůraznit, že nemanželské soužití není jednoduše alternativou k manželství, neboť je pravděpodobněji než manželství bezdětné, méně trvalé a z právního hlediska neukotvené. **Snižování významu příkládaného legitimitě a institucionalizaci partnerského svazku souvisí se změnami v postavení muže a ženy.**

Ve druhé polovině 20. století totiž došlo ke znatelnému zvýšení zaměstnanosti žen a tím pádem také k poklesu ekonomické závislosti žen na manželovi. Roste potřeba efektivního sladění rodinných a profesních rolí ženy, zatímco pro většinu mužů je dilema práce a rodiny i dnes téměř bezproblémové. Mění se hodnotový a normativní obsah mateřství a otcovství a v důsledku toho postavení matky a otce při výchově dětí a rozhodování jak o jejich počtu, tak o jejich výchově i budoucím životě. Dříve nepředstavitelný stav, kdy na mateřskou dovolenou nastoupí otec dítěte, zatímco matka pokračuje v zaměstnání, není dnes vůbec výjimkou. Vím, takový postup musel být nejdříve legislativně ošetřen, ale přeci jen v době mého dospívání by se na takového muže nahlíželo velice nelichotivě. Ještě před třiceti lety totiž převládalo důsledné rozdělení rolí v rodině: otec - živitel a matka - vychovatelka.

Změny ve vztazích mezi muži a ženami rovněž souvisí s vyšším vzděláním, kterého ženy v posledních letech dosahují. Pro ženu je také důležité dosáhnout úspěchu ve své profesi – není to již jen mužské privilegium budovat si kariéru. Často se tak v poslední době objevuje termín „ **dvoukariérové manželství** „. Manželství na dálku „, v angličtině označované jako **commuter marriage**, je typické pro dvou - kariérové páry, které se rozhodnou žít nejméně tři noci týdně odděleně v místě zaměstnání každého z partnerů. (20) Ostatně oddělené bydlení manželů není ve společnosti novým fenoménem, nicméně z historického hlediska se jednalo spíše o muže odcházející od rodiny.

Dnešní situace je jiná především v tom, že jde o rozhodnutí obou manželů, jejichž kariéry neumožňují soužití v jedné geografické oblasti. Jako pozitivní přínos manželství na dálku bývá zdůrazňována získaná autonomie, pocit sebeuspokojení a zvýšení sebevědomí. Tento model vyhovuje více rodinám se staršími dětmi, které často bydlí již mimo domov. Pro mladší páry s malými dětmi může takové uspořádání představovat stresující element. Odděleně žijící partneři čelí také nedostatku

emocionální podpory, pocitu osamění a obavě z rozpadu manželství.

V naší republice se ostatně s formou **dvouvýdělečných** domácností nepotýkáme jako s novým fenoménem, neboť již před rokem 1989 bylo placené zaměstnání normou pro muže i ženy. Změnila se však dostupnost institucí zajišťujících péči o děti, což má za následek zvýšení tlaku zejména na ženy, na kterých leží zároveň většina povinností spojených s péčí o domácnost.

Zdá se, že tyto ne přímo nové, ale nově modifikované formy rodiny zásadně ovlivňují fungování sociální mikrostruktury. V naší republice například dosud není běžné stěhování za prací. Tento přístup ale bude zřejmě nutné změnit v souvislosti s rozšiřováním pracovního trhu v rámci Evropské unie. Zdá se tedy, že jak „manželství na dálku“, tak „dvoukariérové manželství“ získají v blízké budoucnosti na důležitosti.

Za úpadek tradiční rodiny bývá také často považován dramatický nárůst počtu **rodin s jedním rodičem**. Názory na tento fenomén se různí.

Zastánci tradičního pojetí chápou rodiny s jedním rodičem jako deviantní formu, jiní tvrdí, že význam rodiny s oběma rodiči je pouze širokou veřejností sdíleným předsudkem, nepotvrzeným empirickými studiemi. Oba tábory se však shodují na jeho významném sociálním, ekonomickém a politickém vlivu na rodinný život.

Dalším, zejména v poslední době hojně diskutovaným fenoménem, je **partnerské soužití homosexuálních párů**. Vzhledem k negativním společenským postojům vůči homosexualitě je těžké učinit závěry ohledně počtu gay či lesbických rodičů. Přes proklamovanou toleranci jsou totiž homosexuální jedinci stále vystaveni společenské stigmatizaci a to ve všech rovinách společenského života. U nás jsou homosexuální páry výrazně znevýhodněny, neboť nebyl schválen institut registrovaného partnerství.

Z hlediska sociologie rodiny se nám tedy nabízí otázka, zda instituce rodiny a rodinné hodnoty upadají, čemuž by nasvědčoval například rostoucí počet rozvodů, nebo zda jde pouze o radikální změnu forem rodinného života a s ním spjatých hodnot.

Já si myslím, že jsme svědky pouze radikálních změn co se týče formy.

Každopádně je možné sledovat odklon od instituce manželství a rozšíření jiných alternativních forem soužití.

Ačkoli se tedy říká, že dnešní rodina je úplně jiná než dříve, při pohledu z větší výšky je vidět, že to není pravda. Základní principy tu stále jsou a budou. Lidé budou mít vždy rádi své děti a děti svou přítomností budou rodičům uspokojovat jejich základní psychické potřeby. Mezi rodiči a dětmi probíhá psychická směna, většina dospělých lidí potřebuje mít děti a děti potřebují rodiče. Dle profesora Matějčka se nedá říci, že by rodinu právě v dnešní době něco obzvláště narušovalo. (19) Je samozřejmě vysoký počet rozvodů (viz statistiky) a to rozhodně není dobré. Avšak rodina jako instituce je v krizi pravděpodobně už od té doby, co lidstvo jest. Řecký básník Hésiodos psal v době 800 let před Kristem, kterak se svět nevyhnutelně řítí do zkázy, neboť rodina nefunguje a mladí lidé nectí bohy, které uctívá obec. Vidíme analogii s dneškem – pouze kulisy se změnily. Rodina se prostě mění, vstupují do ní jiné prvky, ale je to ten nejstabilnější společenský útvar, který byl, je a bude. Musí být, neboť je to příroda sama, která vtahuje člověka do tohoto svazku, z něhož jsou rozeny děti, jež prodlužují život rodiny, udržují lidskou společnost při životě a nahrazují ztráty, jež v ní způsobuje smrt každý den. (Chevalier de Jacourt: Velká francouzská encyklopedie)

II. 3. Demografické údaje o rodině

V 90. letech došlo k významným demografickým změnám, odrážejících současné proměny české rodiny. Z hlediska počátku rodinného života dochází ke snižování počtu uzavřených manželství a to jak prvních, tak opakovaných manželství.

Vstup do manželství je mladými generacemi odkládán do vyššího věku a manželství je také často nahrazeno rozšiřujícím se fenoménem **nesezdaného soužití**. V roce 2003 bylo uzavřeno zatím historicky nejméně sňatků – necelých 49 tisíc. Podle údajů z roku 2002 by do manželství vstupovalo pouze 66 % mužů a 72 % žen, a to v průměru 29,7 let u mužů a 27,2 let u žen. Podle údajů z počátku 90. let by však do manželství vstupovalo až 90 % mužů a 95 % žen, a to v průměru 24 a 22 let.

Tyto změny ve mladých lidí se projevují jednak ve vyšším zastoupení svobodných osob ve věku mladším 30 let, jednak jsou ve vzájemném vztahu s reprodukčním chováním, neboť narození dítěte je stejně tak jako sňatek odkládáno do vyššího věku. Mladí lidé studují v průměru delší dobu - často i v zahraničí, mohou cestovat a pokud po ukončení vzdělání nastoupí na perspektivní místo, manželství a rodinu odkládají na neurčito.

Z toho vyplývá, že politické a ekonomické změna, k nimž došlo v Česku od listopadu 1989 do současnosti, mají za následek i změny ve struktuře našich rodin a domácností. Tyto změny se projevily v několika oblastech.

Například u nás ubývá úplných rodin.

Od roku 1991 klesl počet úplných rodin o 193 000. Za stejnou dobu přibylo 142 000 neúplných rodin. Za úplnou rodinu přitom považujeme takovou, kde spolu žijí manželé nebo druh s družkou.

Také se rodiny zmenšují. Zatímco v roce 1961 žili v jedné rodině v průměru 3 lidé, nyní žije v jedné rodině pouze 2,4 osob. Sčítání lidu, domů a bytů v březnu 2001 nám poskytlo následující cenné údaje:

Od roku 1991 do roku 2001 se počet rodin a domácností zvýšil ze 4, 0516 na 4, 2707 miliónu, ale počet úplných rodin tvořených manželským párem s dětmi nebo bez dětí se snížil z 2, 5129 na 2, 3336 miliónu (o 7, 1 %).

Došlo ke zvýšení počtu neúplných rodin (jeden z rodičů alespoň s jedním dítětem) ze 434, 4 na 576, 4 tisíce (o 32, 7 %).

Počet vícečlenných domácností tvořených nepříbuznými osobami se zvýšil ze 14, 7 na 84, 5 tisíce, ale mimořádně vzrostl počet domácností jednotlivců z 1, 0896 na 1, 2762 miliónu.

Úplné rodiny tak dnes představují jen 54,6 % všech domácností a domácnosti jednotlivců už 29, 9 %.

V roce 1991 bylo úplných rodin 62, 0 % a domácností jednotlivců 26, 9 %.

Počty vícečlenných domácností klesají.

V úplných rodinách žilo podle posledního sčítání 7, 3 miliónu obyvatel, z toho bylo 1, 831 miliónu závislých dětí.

Rodiny se dvěma dětmi zůstávají sice ještě stále nejčastějším typem naší rodiny, ale nízká porodnost vede k ubývání vícečlenných domácností.

V posledním desetiletí došlo k jejich největšímu poklesu za posledních čtyřicet let – o téměř 180 tisíc ve srovnání s rokem 1991.

Za stejné období se zvýšil počet jednočlenných domácností o 186, 6 tisíce.

K nejvyššímu nárůstu za posledních deset let však došlo v případě neúplných rodin. Jejich počet se zvýšil o 142 tisíc, to je o 32, 7 %.

K tomu je třeba dodat, že v nich žije téměř 1, 5 miliónu osob, z toho 488 tisíc závislých dětí, a že rozvedená žena s dětmi je nejčastějším případem neúplné rodiny a že neúplné rodiny vykazují nejvyšší míru společného bydlení s další domácností v jednom bytě, především u rodičů.

Bezdětných manželství bylo v roce 2001 už 53, 3 % ze všech úplných rodin.

V roce 1991 jich bylo pouze 44, 5 % a v roce 1980 jen 42, 3 % (část z nich ovšem představují starší bezdětní manželé).

Pokud se jedná o **porodnost**, tak ta se od roku 1990 nepřetržitě snižuje a v roce 1995 počet narozených dětí poprvé klesl pod 100 000 ročně.(příloha č.5)

Pouze v posledních třech letech lze zaznamenat mírný nárůst v počtu narozených dětí. Například v loňském roce se podle Českého statistického úřadu narodilo v Česku 97 664 dětí, což je nejvíce od roku 1995. Nutno ovšem podotknout, že třetina těchto dětí se narodila mimo manželství.

Dovolila jsem si mírné zvyšování v počtu narozených dětí demonstrovat na příkladu města Blanska, ve kterém žiji. (příloha č.2)

Dle informací ČSÚ je letos poprvé od roku 1994 šance, že se v Česku narodí více než 100 000 dětí. Vyplývá to z odhadů populačního vývoje, který vychází z toho, že za prvních pět měsíců se letos narodilo už 42 089 dětí.

Naposledy se 106 579 dětí narodilo v roce 1994.

Nejméně dětí se narodilo v roce 1999 – pouhých 89 471. Od té doby porodnost jen stoupá. Je to důsledek, že do věku příznivého pro rození dětí vstupují silné ročníky ze sedmdesátých let, které odkládaly založení rodiny, tvrdí analytici ČSÚ.

V této souvislosti je třeba se zmínit o tom, **že se zájem mladých lidí formálně stvrdit svoje soužití sňatkem loni také mírně zvýšil.**

Počet sňatků se totiž po roce opět vrátil přes hranici 50 000.

V roce 2004 bylo totiž zaznamenáno 51 447 nových manželství. Bylo to o 2 500 více než v předcházejícím roce.

Mladí lidé posouvají uzavření manželství do pozdějšího věku, ale přesto je podle výzkumů Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí manželství mezi mladými lidmi vysoce ceněno.

Také se loni v České republice výrazně projevila tendence, kterou zaznamenávají demografové v celé Evropě - **věk matek se zvyšuje.**

V roce 2004 průměrný věk matek při narození prvního dítěte dosáhl 26,5 roku. V roce 2003 byl tento věk těsně pod hranicí 26 let, na počátku 90. let rodily ženy poprvé průměrně ve 22,5 letech, tedy o 4 roky dříve než dnes.

Od roku 1993 se také zvyšuje počet dětí narozených mimo oficiální manželství. V loňském roce se mimo manželství narodilo 29 800 dětí, což znamená, že celkem 30,6 % všech živě narozených dětí měly nevdané ženy.

Ze všech uvedených údajů vyplývá, že **počet obyvatel u nás ročně klesá** (mortalita převyšuje natalitu) a **populace stárne.** S tím ovšem počítají demografické prognózy nejen u nás, ale v celé Evropě.

Celkový počet obyvatel v České republice byl sice ke konci loňského roku o 9 100 větší než v roce předcházejícím, ale tento počet dle údajů ČSÚ vzrostl především díky velkému přílivu cizinců. Do České republiky tímto způsobem loni přibylo celkem 18 600 obyvatel, především Ukrajinců.

Je jasné, že změny ve složení rodin a domácností se již dnes začínají promítat do života těchto nejmenších sociálních skupin, ale i do života celé společnosti. Jedná se například o dopady do populační a bytové politiky a dalších.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR se těmito dopady zabývalo v **Národní zprávě o rodině z roku 2004.** (17)

V tomto dokumentu se uvádí, že vzrůstající důraz na roli jedince ve společnosti vedl současně k poklesu hodnoty,

přikládáné rodině jako přirozenému základnímu článku sociálního celku. Výchova dětí je přes svůj nesporný význam pro společnost pojímána jako důsledek svobodného rozhodnutí rodičů, nikoli jako činnost prospěšná pro všechny. Rozhodnutí mít či nemít děti je považováno za soukromou věc rodičů, kterou společnost nikterak neovlivňuje ani neupřednostňuje. Tato situace, kdy je rodinná forma života komparativně nevýhodná vůči životu bez dětí, souvisí se strukturálními změnami moderní společnosti, a není proto plně odstranitelná. Tento stav je ovšem dlouhodobě nepříznivý, neboť jeho následkem je pokles porodnosti a populačního růstu. Narůstající náklady spojené s výkonem přirozených funkcí rodiny současně zvyšují nároky na náhradní výkon těchto funkcí rodiny státem. Tento stav je východiskem pro formulaci souboru takových opatření, která by upevnila místo rodiny ve společnosti a poskytla rodinám kompenzaci nákladů na výkon jejich funkcí, resp. "ocenění" tohoto výkonu. Dlouhodobým celospolečenským cílem státní rodinné politiky je tedy institucionální podpora zdravé funkční rodiny a podpora zakládání rodin.

Srovnáme-li současný stav v oblasti rodinné politiky se stavem před rokem 1989, tak dojdeme k zajímavým závěrům.

Totální rodinná politika byla vedena ryze ekonomickými (zaměstnanost žen) a populačními funkcemi (podpora porodnosti). Jejím smyslem bylo rozvolnit rodinné vazby, eliminovat přirozené rodinné funkce a význam rodiny ve společnosti fakticky omezit jen na prostředí, ve kterém se realizují základní biologické potřeby. Vcelku rozsáhlý systém přímé finanční pomoci rodinám byl proto podřízen tomuto účelu, mimo jiné i jasnou preferencí ekonomické aktivity obou rodičů před domácí péčí o dítě. Přes patrný nárůst porodnosti ovšem vedla politika, orientující se podle uvedených zásad, k závažným změnám, které negativně ovlivnily společenský vývoj.

Pojem „ rodinná politika „ se po pádu totality objevoval v různých dokumentech, z nichž uvádím například **Scénář sociální reformy z roku 1990**

Cílem sociální reformy mělo být opuštění ryze populačního účelu rodinné politiky a zdůraznění nezastupitelnosti rodinných funkcí. Nutno ovšem říci, že rodinná politika se měla v koncepci této sociální reformy soustředit pouze na oblast sociální ochrany rodiny cestou finančního transferu.

Během celých 90. let byl základním principem sociální politiky koncept záchranné sociální sítě.

Následovala sociální reforma provedená v polovině 90. let se státní sociální podporou jako samostatným pilířem rodinných dávek. Podpora rodiny byla výrazně individualizována a jejím rozhodujícím kritériem se stala sociální solidarita vysokopříjmových rodin s nízkopříjmovými. Na rozdíl od sousedních států Evropy, kde se v této době budovaly systémy ucelené rodinné politiky zaměřené na komplexní podporu rodin ve smyslu ocenění jejich výkonu, v České republice se naopak ustavovalo a upevňovalo chápání rodiny rodinné politiky jako dílčí formy sociálního zabezpečení, resp. konkrétně sociální pomoci. Naopak v neziskovém sektoru po celá devadesátá léta stoupala pozornost věnovaná rodinné problematice a vznikla tak řada organizací zaměřených na podporu rodiny, které spolupracují s řadou zahraničních institucí pro výzkum rodiny.

V současnosti náleží tvorba komplexní koncepce rodinné politiky do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, které za tímto účelem vytvořilo v rámci své organizační struktury odbor rodinné politiky a sociální práce.

Tento odbor je složen ze dvou útvarů: oddělení sociálně - právní ochrany dětí a oddělení rodinné politiky. V širším smyslu slova ovšem spadá problematika rodiny také do kompetence některých dalších útvarů státní správy. Jedná se především o resorty zdravotnictví, školství mládeže a tělovýchovy, místního rozvoje, vnitra a spravedlnosti. Multidisciplinární charakter rodinné

politiky vede často k úvahám o jejím samostatném institucionálním zajištění. Podobná praxe totiž existuje v řadě evropských zemí, které v minulosti zřídily samostatná ministerstva pro rodinu.

V rámci krajů a obcí spadá rodinná problematika většinou do kompetence odboru sociálních věcí a zdravotnictví. Oblast náhradní rodinné péče je zajišťována orgány sociálně - právní ochrany dětí při krajských a obecních úřadech. Lze říci, že současná situace institucionálního zabezpečení je spíše neuspokojivá a odráží nízkou pozornost, věnovanou ve veřejné správě rodině. Nejdůležitější opatření rodinné politiky se totiž soustřeďují především na oblast finanční podpory, zatímco další nástroje nefinanční povahy stojí spíše stranou.

Vzhledem k tomu, že rodinná politika je ze své podstaty založena na intervenci veřejné moci do soukromého prostoru, naskýtá se zde ještě otázka po legitimitě takového zasahování. Finanční i nefinanční podpora rodiny je totiž nástrojem k ovlivnění určitých rozhodnutí v této nanejvýš privátní sféře. Proto je někdy předmětem jistého odmítání, které je typické především pro anglosaské prostředí. Ze zkušeností většiny evropských zemí ovšem vyplývá, že je možné skloubit princip podpory rodiny s principem respektování její autonomie a soběstačnosti (například Švédsko, Francie ,Itálie).

Přínos rodiny vůči společnosti totiž spočívá právě v autonomním výkonu přirozených funkcí rodiny v normálním rodinném prostředí. Jakákoli forma podpory rodiny by proto neměla vytvářet jen pouto závislosti rodiny na státu, ale naopak posilovat soběstačnost a nezávislost rodiny. V tomto momentu také spočívá odlišnost rodinné politiky od politiky výhradně populační. Autonomie rodiny také neznamená nezávislost na legislativních normách, jakožto rámci vymezujícím prostor svobody. Stát proto musí zakročit ve chvíli porušování lidských práv v rodině, například v podobě domácího násilí nebo týrání dětí. Rodinná politika musí klást důraz na udržování a posilování

vnitřní soudržnosti rodin, mezigeneračních vazeb a rodičovského vlivu, neboť oslabování těchto tendencí je z pohledu života rodin destruktivní. Podmínky existence rodin jsou totiž výrazně ovlivňovány sociálním prostředím a naopak její vnitřní problémy jsou propojeny s veřejnými.

Politika podporující fungování rodiny tedy přispívá k upevnění rodinných hodnot a pozitivnímu hodnocení rodiny samotné, neboť soběstačná rodina je předpokladem trvale se rozvíjející občanské společnosti, nezbytné pro existenci demokratického zřízení.

II. 4. Závěr

Demografické údaje ČSÚ poskytují jasné důkazy o tom, že situace v České republice co se týká počtu narozených dětí není dobrá. Nejen, že počet narozených dětí nestačí ani na prostou reprodukci, ale stále větší počet těchto dětí se rodí mimo manželství, což naznačuje, že velká část dětí nepozná život v úplné rodině a samozřejmě podobný model bude uplatňovat i ve svém budoucím životě. To rozhodně není dobré.

Vím, že se v poslední době klade stále větší důraz na individualizaci, ale myslím, že i tato má své hranice. Člověk žije ve společnosti a musí být proto členem mnoha skupin v této společnosti a právě rodina je přece základní primární skupinou. V ní by se měl člověk naučit, co to vlastně znamená být členem skupiny. Mít práva i povinnosti, ale nést také společnou odpovědnost. Toto všechno může rodina poskytnout a toto všechno bude člověk později potřebovat. **Proto jsou rodiny obrazem společnosti a proto by měla společnost rodiny podporovat.**

Konkrétně v České republice se ještě nepodařilo žádné vládě vybudovat systém ucelené rodinné politiky, zaměřené na komplexní podporu rodin.

Dále nám demografické údaje poskytují doklady o tom, že **populace u nás stárne**. To také není dobré.

V současnosti je průměrný věk našich mužů 72,5 roku a žen 79 let.

V souvislosti s prodlužující se délkou života roste a během dalších let bude růst počet důchodců, ale současně se také snižuje a bude snižovat počet občanů v aktivním věku. Pro státní rozpočet to znamená nutnost reformovat penzijní systém, neboť počet občanů v aktivním věku nebude stačit vydělat na celou společnost. Navíc je to situace, která se nedá změnit během několika let. Je prostě třeba, aby se rodilo více dětí, ale k tomu je zase zapotřebí změnit postoj současné mladé generace k rodičovství, potažmo k rodině.

III. Změny v rodinném životě po roce 1989

III. 1. Rodina úplná a neúplná

Pod pojmem rodina si v naší společnosti většina lidí představí nukleární rodinu, složenou z matky, otce a jejich dětí. Přesto je z uvedených demografických dat zřejmé, že tento model rodiny není v naší společnosti zdaleka tak rozšířený, jak by se mohlo na první pohled zdát. V průběhu posledních desetiletí docházelo k neustálému nárůstu počtu rozvodů i počtu dětí, narozených nesezdaným partnerům. Z tohoto důvodu narůstal i podíl neúplných rodin na celkovém počtu rodin s dětmi. V současné době tvoří tento podíl asi 13 %.

Za **neúplnou rodinu** se pokládá rodina, kterou tvoří jeden z rodičů alespoň s jedním dítětem. V čele 90 % všech neúplných rodin s dětmi v současnosti stojí matky, kterým se vzhledem k jejich rodinné situaci říká „**osamělé matky**“. Tento termín - osamělá matka - však neoznačuje homogenní skupinu. (20)

Osamělými matkami totiž mohou být svobodné, rozvedené, ovdovělé, ale v zásadě i vdané ženy, žijící po odluce od manžela bez partnera. V posledních deseti letech se zvětšuje v kategorii osamělých matek podíl svobodných žen. Toto odpovídá rapidnímu nárůstu počtu nemanželských dětí na celkovém počtu narozených dětí, který vzrostl od 80. let z 5 % na více než 20 %. Je to způsobeno postojem mladé generace k instituci manželství.

Poměrně velká část svobodných matek totiž žije v současnosti s otcem svého dítěte v **nesezdaném soužití**, čímž de facto vychovávají své děti v úplné rodině v rámci faktického manželství. Je ovšem nutné podotknout, že na základě statistických srovnání délky trvání nesezdaných soužití s dětmi a

manželství s dětmi, můžeme konstatovat, že nesezdané soužití s dětmi má v průměru kratší délku trvání než manželství.

Kromě toho náš právní řád preferuje rodinu založenou manželstvím.

Dítě narozené nesezdaným partnerům má sice legálně stejné postavení a požívá stejné ochrany jako dítě narozené v manželství, ale především ve sféře majetkové není nesezdané soužití postaveno na stejnou úroveň jako manželství. V případě rozchodu nebo úmrtí jednoho z partnerů v nesezdaném soužití, pak může toto být oproti manželství nevýhodné především pro ekonomicky slabšího z partnerů. Jedná se především o otázku nároku na vdovský či vdovecký důchod nebo o vyživovací povinnost .

Pokud se jedná o neúplné rodiny, musíme konstatovat, že tu jsou od pravěku. Změnily se však příčiny jejich vzniku. Po celá tisíciletí byla totiž hlavní příčinou jejich vzniku smrt jednoho z rodičů. Společnost s tím počítala a ochrana vdov a sirotků byla nejen známkou zbožnosti, ale i občanskou ctností.

III. 2. Rozvody

Rozvody jsou tu také od dávných dob, ale masově se rozšířily teprve v posledních desetiletích. Se snížením úmrtnosti lidí středního věku tedy podstatně ubylo sirotků, ale přibylo neúplných rodin v důsledku rozvodu či vnitřního rozpadu rodiny.

Znatelně vzestupný trend rozvodovosti započal již za 2. světové války. V 90. letech tento vzestupný trend pokračoval, i když novela zákona o rodině z roku 1998 tempo nárůstu rozvodů dočasně přerušila (příloha č.6). Jednalo se ovšem spíše o pozdržení rozvodu z důvodu nových právních postupů.

V následujícím roce bylo u nás rozvedeno opět něco kolem 30 000 manželství.

Například v roce 2003 bylo u nás rozvedeno 32 824 manželství, čemuž odpovídá intenzita rozvodovosti 48 % , to znamená, že při zachování této úrovně rozvodovosti by rozvodem skončila téměř polovina manželství.

V roce 2004 počet rozvodů opět překročil hranici 33 000 (poprvé v roce 1996). Přitom počet uzavřených sňatků v roce v témže roce byl 51 447, což je druhý nejnižší počet od roku 1918. Novodobým fenoménem je, že se začínají rozvádět páry, které spolu žily 25 let i více. Největší intenzita rozvodů byla zaznamenána u párů mezi 3 - 6 roky společného soužití. Průměrná délka společného života v rodinách, které končí rozvodem, je pak podle statistiků 12 let.

Letošní vývoj počtu rozvedených manželství dle ČSÚ dává naději, že se počty rozvodů zpomalí, neboť jestliže se za prvních pět měsíců loňského roku rozvedlo 14 896 manželství, letos za prvních pět měsíců jen 13 490 manželství.

Pro ilustraci situace jsem v následující tabulce uvedla číselné údaje, které se vztahují k počtu sňatků a rozvodů ve správní oblasti města Boskovic. Údaje jsem získala z matričních záznamů a ze sociálního odboru Městského úřadu Boskovice.

Rok	Počet sňatků	Počet rozvodů
2003	270	213
2004	273	206
1.pol. 2005	118	97

Vidíme, že počet rozvodů, vzhledem k počtu uzavřených manželství, je hodně vysoký. Tento stav je zřejmě způsoben

faktem, že spoustu mladých párů, které spolu žijí, nepokládá legalizace tohoto svazku za primární a na druhé straně ovšem také tím, že v našem obvodu je poměrně vysoká rozvodovost starších manželských párů, žijících spolu více než 20 let.

Statistiky také ukazují, že v současnosti ubývá rozvodů podle klasických příčin jako je alkohol, násilí, nevěra nebo psychická nezralost manželů. V současné době, kdy se zvýšila věková hranice mladých lidí při vstupu do manželství, patří mezi hlavní příčiny rozvratu manželství zejména rozdílnost povah, názorů a zájmů.

Pozitivní je, že se v 90. letech také snižoval podíl rozvádějících se manželství s nezletilými dětmi. (v roce 1990 to bylo 72 %, v roce 2002 64 %).

Nezaopatřené děti jsou totiž v případě rozvodu rodičů těmi nejvíce postiženými. Ztrácejí svoji první základnu. Když se zamyslíme, zjistíme, že člověk v průběhu života prochází několika rodinami.

Z té první pochází. Je to jeho zázemí, kde prožil první vjemy, kde se naučil milovat tím, že je milován, podřizovat se druhým i prosazovat svou vůli. V této první rodině získal pocit jistoty, zázemí i sounáležitosti. Na základě hodnotové orientace získané v této rodině měřil potom svoje představy se skutečností vnějšího světa, když vstoupil do světa dospělých a založil vlastní rodinu. (9 : 5) Než však člověk dospěje k druhé, vlastní rodině, projde léty zrání, v nichž se mění nejen on, ale i jeho rodiče a sourozenci.

Z toho tedy plyne, že rozvod rodičů znamená pro naprostou většinu dětí obrovský zásah do jejich života, a to zásah tak velký, že často ovlivní celý jejich další život. Současné průzkumy ukazují, že rozvod rodičů přispívá později také k nestabilitě jejich vlastních rodin. Děti z rozvedených rodin se totiž v dospělosti většinou také rozvádějí. Dalším nezanedbatelným problémem u dětí z rozvedených manželství jsou v současnosti

také ekonomické problémy. S tím souvisí i horší sociální postavení, nebo možnost vzdělání těchto dětí.

Tato sociální a ekonomická rizika si také v současnosti stále více lidé uvědomují, a tak se vlastně sociální nejistota stává pojítkem rodiny. Do úvah o rozvodu tak v poslední době zasahuje nový prvek – **nezaměstnanost**.

Již se dá vysledovat ze statistik, že v oblastech s vysokou nezaměstnaností ubylo rozvodů. To samozřejmě neznamená, že by si manželé začali více rozumět, ale nemohou se rozvést z ekonomických důvodů. Nedá se říci, zda zachovaná manželství budou šťastná, ale možná nedojde k citelnému narušení citového vývoje dětí a z ekonomického hlediska budou mít tyto děti zřejmě lepší podmínky například ke vzdělání.

III. 3. Vztahy mezi muži a ženami

V České republice, stejně jako v západoevropských zemích, dnes končí rozvodem každé druhé manželství. Ženy a muži se navzájem obviňují z nepochopení a z netolerance k parterovým názorům, postojům a hodnotám.

Proč je komunikace mezi muži a ženami tak složitá? Proč si tak často nerozumíme, i když naše vztahy jsou více než blízké a hluboké? Co od sebe navzájem očekáváme?

Abychom na tyto otázky mohli odpovědět, musíme se vrátit na začátek.

Jako živočišný druh máme za sebou miliony let evolučního vývoje, ve kterém naše chování a jednání určovalo naše genetické vybavení. Jsme prostě jedním z živočišných druhů. V rámci dlouhého vývoje byla ve struktuře našeho mozku a těla zakódována i rozdílnost mezi muži a ženami, která nám dnes

s radikální změnou našeho světa a našich rolí v něm působí často problémy.

Jsme u často diskutované otázky: Čím je více ovlivňováno naše chování a jednání – přírodou nebo výchovou?

Existují důkazy, že náš mozek je již v okamžiku našeho narození do značné míry naprogramovaný a výchova i prostředí, ve kterém vyrůstáme naše chování jen posiluje nebo utlumuje. Mozek mužů a žen je naprogramován v souladu s jejich rolemi rozdílně, a proto vidíme svět různě a rozdílné jsou i naše hodnoty a priority. Po miliony let našeho vývoje byla také role ženy a muže jednoznačně určena. Muž byl lovcem, zabezpečoval ženu a děti potravou a chránil je před nepřáteli. Žena byla dárkyní života a ochránkyní sídla. A tak přestože byl svět našich předků bojem o přežití, tak vztahy mezi muži a ženami byly naopak velmi jednoduché a průzračné. Obě pohlaví se navíc vzájemně respektovala, neboť jak ženy, tak muži svým způsobem přispívali k přežití rodu.

Dnes je situace jiná.

Především už vůbec nejde jen o přežití a ochranu. Od svých partnerů očekáváme mnohem víc. Očekáváme lásku, naplnění, porozumění a soulad. Muž už zdaleka není tím, kdo má hlavní slovo v existenčním zabezpečení rodiny, očekává se od něho, že bude pomáhat s výchovou dětí i domácími pracemi. Žena kromě péče o děti, dům a rodinu usiluje o seberealizaci a významným je i její finanční přínos do rodiny. Tradiční role muže a ženy se změnila. A tak zatímco naše genetické „naprogramování“ se nezměnilo – podmínky, ve kterých dnes společně žijeme, jsou zásadně odlišné.

Tradiční mužská autorita zažívá krizi, neboť ženy se začínají mužům nadřazovat. Roste ženské sebevědomí. Žena již není existenčně závislá na svém partnerovi. Role muže a ženy se tak proměňují pod tlakem současných podmínek moderního světa a techniky, která umožnila ženám osvobodit se od velkého množství časově náročné domácí práce. Přibývá žen, pro které je smyslem

života budování kariéry. Pokud si později přece jenom pořídí dítě, tak je vychovávají bez muže. Tradiční ženské vlastnosti jako vytrvalost, opatrnost a trpělivost jim většinou umožní takovou situaci zvládnout, ale je to optimální stav pro výchovu dítěte?

České i zahraniční statistiky se shodují na tom, že **děti z neúplných rodin mají častější výchovné problémy než děti, které žijí s oběma rodiči.** (20)

Podařilo se mi zmapovat situaci v této oblasti s pomocí pracovníků Oddělení sociálně právní ochrany dětí na Městském úřadu v Boskovicích.

Do následující tabulky jsem uvedla celkové počty dětí, kterými se toto oddělení zabývá a pro naše potřeby jsem uvedla, kolik jich pochází z úplných a kolik z neúplných rodin.

Rok	Celkem dětí	Chlapců	Dívek	Z úplných rodin	Z neúplných rodin
2003	216	178	38	107	109
2004	231	43	188	108	123
2005	226	185	41	104	122

Vidíme, že počet problémových dětí je v neúplných rodinách větší. Tento jev však nemá jednoznačné vysvětlení. Někteří badatelé přičítají zvýšený podíl mladých delikventů v neúplných rodinách absenci mužské – otcovy autority v rodině. Jiní tvrdí, že rozhodující vliv na problémy s výchovou dítěte nemá nepřítomnost otce, ale spíše nestabilita výchovného prostředí, způsobená buď častým střídáním partnerů matky, nebo chudobou. Já si myslím, že oba důvody spolu velice těsně souvisí. Pokud se

totiž rodiče rozvedou, dítě ve většině případů připadne matce – soudy rozhodují velmi rychle a děti až na malé výjimky svěřují ženám. Otcové tak ve většině případů vidí po rozvodu své děti jen zřídka. V 90 % případů tak stojí v čele neúplné rodiny ženy a polovina těchto rodin se pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima, což je způsobeno jednak tím, že řada žen je na rodičovské dovolené, ale také faktickou nerovnoprávností žen na trhu práce.

Ženy mají totiž proti mužům stále nižší platy.

Rovněž nastavení systému sociálního zabezpečení je konstruováno spíše na podporu dvoupříjmových rodin, zatímco mnohým rodinám samoživitelek poskytuje pouze záchrannou existenční síť. Měla jsem možnost seznámit se s prací některých útvarů sociálního odboru na Městském úřadu v Boskovicích a ze získaných informací si učinit obraz o situaci těchto samoživitelek.

Oddělení státní sociální podpory poskytuje sociální dávky dle zákona č. 482/91 Sb. o sociální potřebnosti. Jeho pracovníci provádějí zjišťování sociálních a majetkových poměrů klientů a následné stanovení sociální potřebnosti. Měla jsem možnost monitorovat stav v této oblasti a to od roku 2003, kdy přešla tato kompetence na jednotlivé pověřené obce.

Všechny sociálně potřebné klienty jsem si rozčlenila pro naše potřeby na rodiny, osamělé matky a rozvedené jednotlivce. Je třeba ještě uvést, co je bráno za základ sociální potřebnosti. Za základ sociální potřebnosti je bráno životní minimum, které v současnosti pro jednotlivce představuje 4. 300,- Kč. + skutečné doložené náklady na domácnost.

Ze získaných údajů jsem vytvořila následující tabulku:

<i>Rok</i>	<i>Klienti celkem</i>	<i>Rodiny</i>	<i>Osamělé matky</i>	<i>Rozvedení</i>
2003	1930	169	140	30
2004	2090	131	131	38
<i>1.pol. 2005</i>	2215	117	144	43

Z těchto údajů vyplývá, že trvale narůstá celkový počet klientů, ale pro naše potřeby je potvrzen fakt, že narůstá počet osamělých matek, které se i s dětmi ocitají pod existenčním minimem. Nárůst se nezdá až tak alarmující, ale to je způsobeno tím, že v roce 2004 byl zák.č.482/91 Sb. novelizován (od roku 2000 již čtvrtá novelizace) a došlo ke zpřísnění podmínek, které opravňují poskytnutí sociální dávky, takže spoustu osamělých matek se tím pádem ocitlo mimo tuto záchrannou síť.

Většina osamělých matek, které pobírají tyto sociální dávky jsou bez zaměstnání a evidovány na Úřadu práce nebo pracují, ale mají nízký příjem. Je známo, že jednou z nejohroženějších skupin na trhu práce jsou právě matky s dětmi.

Fakt, že se osamělé matky často setkávají s diskriminací na trhu práce, která přispívá k jejich ekonomickým problémům, a otcové se na druhou stranu zase potýkají s předsudky ohledně jejich výchovných schopností v případě rozvodu, mě opravňuje k následujícímu závěru: **Ženy jsou chápány jako druhořadí zaměstnanci a muži zase jako druhořadí rodiče.** Pokud tedy výchova dětí probíhá v takovém ovzduší, tak je možné očekávat, že i ony budou v budoucnu ve své vlastní rodině aplikovat stejné rozdělení rolí. Možná i toto je krůček k vysvětlení proč děti

z rodin, které se rozpadly, mají také větší sklony řešit konflikty v manželství rozvodem.

Vývoj v této oblasti bude hodně záviset na výchově nových generací, a tady může svoji roli sehrát škola. Tam by se děti například v předmětu výchova k rodičovství měly naučit, že když nastanou v rodině problémy, je to normální. Ale člověk by neměl mít pocit, že když nastanou problémy, tak si svého partnera špatně vybral, a proto by ho měl vyměnit.

Pokud se týká postojů k problému neúplné rodiny mohu zde uvést i názory značně odlišné. Například ve svém okolí jsem se několikrát setkala s názorem, že naše společnost je moderní, neboť u nás přibývá počet matek - samoživitelek. Je to prý známka pokroku ve společnosti, protože žena je ekonomicky nezávislá a nepotřebuje mužovu finanční podporu. Také pro dítě prý je lepší, když je vychováváno pouze ženou, neboť nemá agresivní mužský vzor povahy.

Já sama si myslím, že rodinná výchova by měla být záležitostí obou rodičů. Podle mne je to právě styl rodinné výchovy, který určuje základní osobnost člověka.

Zpočátku je samozřejmě pro dítě nejdůležitější osobou matka, která zodpovídá za spokojování potřeb svého dítěte; později nabývá na důležitosti i osoba otce, případně sourozenců. Výsledkem této rané zkušenosti dítěte je potom jeho tzv. bazální či modální osobnost.

Negativně ale na dítě působí také nezáměr a odmítání ze strany rodičů, časté používání trestů a málo podnětné prostředí. Platí, že chování rodičů je pro dítě vzorem, který přirozeně napodobují.

Umění vychovávat není samozřejmé ani jednoduché.

Je známo, že lidské poznání se rozvíjí především metodou porovnání s již známým. A právě toto srovnání začíná v domově, v rodině, s prvními zkušenostmi. Domov, kde se dítě cítí v bezpečí, není jen prostor, ale hlavně lidé, kteří tam žijí. Proto je tak důležitý jak otec, tak matka. Tito lidé žijí své role v rodině a tím pomáhají dítěti vytvářet základní představy

o světě. Správné jednání v rodinné roli je velmi důležité. Nelze stírat rozdíly mezi otcem - mužem a matkou - ženou.

Rodiče také vůbec nemusí být s dětmi stále. Děti hlavně potřebují, aby jejich rodiče byli lidé, kteří za něco stojí a mohou jim být vzorem. Dítě je totiž v rodině uváděno do dvojího světa: viditelného nebo vnímaného a vědecky interpretovaného. Na prvním místě musí ovšem mít pevnou oporu ve zkušenostech z běžného života. Při změnách v okolním světě musí stavět na základech, které chápe a rozumí jim.

Rodiče by měli být soustředěni na jakoukoli činnost, kterou s dětmi dělají. Věnovat svým dětem především čas a být stateční v opozici k nedobrym společenským trendům.

III. 4. Sexuální výchova v rodině

Jednou z otázek, o které se dnes často hovoří, je problematika sexuální výchovy.

Podle profesora Matějčka má sexuální výchova tři vrstvy. První je vrstva vztahů, druhou vrstvou modelu nebo příkladu a třetí vrstvou poučení. (19)

V první vrstvě vztahů rodina vychovává sexuálně děti od samého počátku. Prostě už tím, že děti žijí s rodiči, neboť sexualita je neoddelitelnou součástí našeho života. Muži se trochu jiným způsobem chovají k dětem než ženy, jinak si s nimi hrají, mluví s nimi jiným hlasem a tak dále. V této první rovině vztahu ještě v kojeneckém věku nabývá důvěru k rodičům a nabývá ji diferencovaně podle jejich pohlaví.

Druhá rovina je individuálnější, v každé rodině trochu jiná, podle toho, jak rodiče a další lidé v rodině svou sexualitu doma projevují. Jak se berou za ruku, jak se zdraví, jak se líbají, jak se hladí a jak sobě jsou nebo nejsou něžní. Co vše ze svých sexuálních projevů před dítětem dávají najevo. Musíme si uvědomit, že dítě nejvíce vychováváme právě tehdy, když si

myslíme, že to vůbec neděláme, to znamená, když se chováme přirozeně. Rodiče jsou těmi prvními modely sexuálního chování, se kterými se dítě setkává.

Třetí rovina znamená poučení o určitých věcech, které rozdíly v pohlaví a sexualita lidí znamenají. Sem patří třeba názvy pohlavních orgánů, vývoj dítěte a podobně. Toto poučení může také poskytnout rodina, ale může to udělat i někdo jiný. Snad tato oblast více přísluší škole, neboť škola je na předávání poznatků a vědomostí zavedená. Z toho vyplývá, že škole přísluší rovina výuková, která přináší poučení a vzdělání – vychovává ale především rodina a vychovává od samého základu a od samého začátku. Proto je v ní nezastupitelná role jak matky, tak otce.

III. 5. Závěr

Ze všech uvedených údajů vyplývá, že trvalé a pozitivní rodinné vztahy neexistují bez jejich každodenního a neustálého posilování a pěstování. Dobře fungující rodina je výslednicí vzájemného pochopení a obětavosti všech jejích členů, jakož i účinné vzájemné komunikace, která patří k základním pravidlům rodinného úspěchu.

Co tedy čeká rodinu do budoucna?

Předpověď nejbližšího vývoje rodiny by neměla být obtížná, uvážíme-li, že ti, kterých se to týká, jsou již na světě. Když se zamyslíme nad tím, jak důkladně je zmapován vývoj rodinného chování v uplynulých padesáti letech, jak přesné údaje máme o sňatečnosti, rozvodovosti, počtu dětí, průměrné velikosti bytové domácnosti a dalších ukazatelích, nemělo by být pro odborníky obtížné předpovědět, co naše děti v rodinném životě čeká. Nemělo by to tedy být obtížné, ale je.

Hlavní potíže je zřejmě v tom, že sebelepší zmapování vývojového trendu neobsahuje v sobě poznání jeho setrvalosti. Z toho, že podíl dětí narozených mimo manželství rostl minulých deset let,

nelze soudit, že bude stoupat i následujících dvacet let - stejně tak se může od příštího roku trend změnit a dalších deset let zase klesat. Po pravdě řečeno, to druhé se dá spíše očekávat. Existuje-li určitá tendence už nějakou dobu a zvýrazňuje se, dá se předpokládat, že brzy vyčerpá svou sílu.

Jediné, co tedy vlastně nevíme je, kdy k bodu obratu dojde, zda letos nebo za dvacet či třicet let a jak bude pozvolný či prudký.

Moderní prognostika má ovšem vypracovaný aparát matematického modelování, který jí umožňuje stále lépe odhadovat dynamiku již jednou poznanych trendů. Má to ale jeden háček. Matematické modely vývoje složitých systémů předpokládají, že do tohoto vývoje nezasahuje příliš vlivů zvenčí - že se jedná o systémy „relativně uzavřené“. A toto je u sociálních institucí zdrojem trvalých potíží a nakonec i chyb ve výsledku. Společenské instituce mají totiž právě tu základní vlastnost, že jsou na sobě vzájemně velmi silně závislé. Že se prostupují a překrývají. Rodina je tak závislá na ekonomice, ekonomika na politice, politika na ekonomice, ekonomika na rodině a naopak a to vše na ekologii a ještě na mnoha dalších institucích sociálního života. Dále je celý tento vzájemně propojený celek velmi silně závislý na vnějších vlivech. Především na vývoji ostatních společností kolem, zejména jednání se o společnost tak malou, jako je ta naše, česká.

Zdá se, že za jednoznačné můžeme dnes považovat prakticky naprosté opuštění tradiční cesty k manželství a rodičovství.

Ta sledovala asi takovou posloupnost: nejprve se mladí lidé seznámili, poznali a došli k rozhodnutí, že jsou pro sebe ti praví. Často to dávali veřejně najevo i tím, že se formálně zasnoubili. Se sňatkem museli ovšem čekat, až se alespoň muž stal ekonomicky nezávislým a než oba ukončili přípravu na své budoucí povolání. Pak se teprve vzali. Brzy poté manželka otěhotněla, z manželů se stali rodiče a z páru rodina.

Pro současnou situaci je charakteristické, že se prakticky zcela rozpadl monopol manželství na legitimaci sexuálního styku. Nezkušenost snoubenců v této věci přestala být žádoucí.

Postmoderní vzorec cesty k rodině neodkládá nijak dobu zahájení sexuálního života, ale zdá se že zesiluje vůle žen i mužů – vůle k nepočetí dítěte. S využitím mnoha druhů antikoncepce, která je dnes k dispozici, se prodlužuje období mezi obvyklou dobou zahájení pohlavního života a početím prvního dítěte. Partnerů před manželstvím ještě možná mírně přibude, ale hlavně se stabilizuje nová instituce: nesezdané soužití. Anebo sezdané, ale odkládající rodičovství.

Z toho vyplývá, že **děti v rodině zřejmě nijak výrazně nepřibude**. Realizovaná plodnost příští generace nepostačí zřejmě ani na prostou reprodukci.

Bude pokračovat i **krystalizace nového postavení muže v rodině** a role otce, jejíž nová definice se hledá od konce devatenáctého století. To by bylo i významným krokem k nalezení nové rovnováhy mezi mužem a ženou v rodině a pro oba dva také mezi jejich rodinnou a pracovní angažovaností.

Možná také **mírně poklesne i zaměstnanost žen** – hlavně ve věku raného mateřství. Nedá se však očekávat, že by se ženy vrátily do rodiny a znovu začaly odvozovat svou identitu především od mateřské role. To snad může platit jen pro mnohodětné rodiny – těch však přibývat nebude.

Naopak ale **přibude neúplných rodin v čele s otcem**.

Budou sice tvořit i nadále menšinu mezi neúplnými rodinami, ne však už tak zanedbatelnou. Soudní praxe v rozhodování o dětech po rozvodu nemůže zůstat neovlivněna kulturními změnami v důrazu na otcovství, které jsou již zřejmé. Otec, který byl se svou ženou u porodu a od nejranějšího dětství potomka koupal a ošetřoval, může být těžko přehlédnut jako nekompetentní rodič. Ostatně otcové jsou si těchto svých práv stále více vědomi a pokud nenachází pochopení u našich soudů, tak se s těmito svými požadavky obracejí k soudům mezinárodním.

Zvýší se zřejmě ještě i **podíl dětí narozených mimo manželství**, přesto, že už nyní je dosti vysoký. Možná, že jistou roli v tomto trendu hraje i určitá vypočítavost. Je totiž dokázáno, že část rodičů těchto dětí spolu vlastně žijí, ale v nesezdaném soužití, neboť je to pro ně jednoznačně z ekonomického hlediska výhodnější. Matka dítěte totiž figuruje v seznamu sociálního odboru obecního úřadu jako samoživitelka s dítětem a jako taková pobírá sociální dávky, které by jí samozřejmě jako vdané nepříslušely.

Všeobecně se tedy dá očekávat, že už dnes tak vysoká rozmanitost rodinných útvarů, ve kterých lidé žijí, se ještě zvýší.

Od všeobecného trendu k jednodětné rodině se odloučí boční proud rodin s novým důrazem na rodičovství a s větším počtem dětí. Na druhé straně zřejmě vzroste skupina žen, které si najdou partnera jen pro početí dítěte a pak ho opustí, aby mohly vychovávat své dítě v domácnosti s matkou, jak byly samy vychovány. Homosexuální páry při vzrůstající toleranci nabudou na sebevědomí a pokud bude i u nás schválen institut registrovaného partnerství, budou se zřejmě snažit i o možnost legálně vychovávat děti.

Určitou autonomii získají i lidé, kteří z vlastního rozhodnutí nechtějí nikdy založit rodinu a jejichž ideálem je uvědomělá bezdětnost. Mezi ženami přibude jednoznačně na povolání orientovaných výkonných profesionálek, které mají rády mužské klima tvrdé soutěživosti v práci a pro které je nutností radost z vysokého postavení a úspěchu. Snad přibude i žen, které vědí, jak krásné je být ženou: vítězit svou slabostí, líbit se a okouzlovat.

Takový by tedy měl být budoucí svět rodiny. Ale bude takový?

Vývojový pohyb rodiny se dá sledovat na třech vývojových liniích: biologická, kulturní a sociální. Všechny tři linie jsou na sobě závislé – je to pohyb neobyčejně složitý, ale děje se jen v jednom prostoru, neboť lidské dějiny jsou jen jedny. Proto je

pokus o předpověď vývoje rodiny tak složitý a i se sebevětší odbornou znalostí a odpovědností značně nepřesný.

Závěr

Změny, které zasáhly do života české společnosti na počátku 90. let, můžeme charakterizovat jako změny zásadní. Pro všechny rodiny znamenaly nové poměry nutnost a nezbytnost změny zavedeného životního stylu. Dříve totiž mnoho odpovědnosti přejímal za občany stát, ale najednou tu byla možnost, ale i nutnost vlastního rozhodování. Rodiny na tyto změny reagovaly buď zesílením vzájemnosti a soudržnosti nebo naopak jejich oslabením. Mnohdy došlo k narušení životních jistot, ke kterým lidé směřovali svoje životní úsilí. Hodně lidí ztratilo své dřívější mocenské pozice nebo ekonomicky výhodné zaměstnání. Došlo ke ztrátě státem garantovaných jistot – zaměstnání, zdravotní péče a sociální zajištění byly zpochybněny. Společnost se orientuje na výkon, objevuje se nárůst konformního způsobu života, jehož cílem i prostředkem je spotřeba. Ze společnosti jako by se vytrácela ona proklamovaná pravda a láska, jež by jako katalyzátor složila ke kultivaci mezilidských vztahů.

Jak se tedy pod vlivem všech těchto vlivů změnila naše rodiny?

Je jisté, že můžeme sledovat určité posuny v partnerském i rodinném chování.

Pozvolna odeznívají některé pro manželství rizikové faktory z doby před rokem 1989. Jedná se například o to, že ubývá kumulace rozhodujících životních startů, které byly tehdy časté. Šlo o téměř souběžný vstup mladých lidí na profesní, manželskou a rodičovskou dráhu, na který nebyli mnohdy dostatečně připraveni. Docházelo k uzavírání manželství velmi mladými lidmi, čímž u nich došlo fakticky k zablokování řady dostupných životních možností, pocitu ztráty individuálních cílů a příležitostí. Typické bylo i to, že chybělo vlastní ekonomické zabezpečení a tím pádem byla jistá závislost na vlastních či partnerových rodičích. Tyto rizikové faktory společně s nedostatkem služeb a spotřebního zboží vedly často k brzkému

nástupu matek malých dětí do zaměstnání a k brzkému umístování dětí do jeslí. Mladá rodina tak musela čelit řadě stresových situací, na které nebyla připravena.

Děti v těchto rodinách se tak ocitly v prostředí, které na ně nebylo připraveno ani ekonomicky, ani sociálně, ani psychicky.

Objevil se „syndrom psychické subdeprivace“ dítěte v rodině, v níž rodiče nemají na své děti dostatek času nebo kde byly jejich rodičovské postoje ambivalentní. Začalo se hovořit (po roce 1989) o problému týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí, o syndromu CAN (Child Abuse Neglect). (15 : 3)

Řešení rodinných problémů rozvodem bylo v té době velmi časté. Například v roce 1985 bylo u nás rozvedeno 30 489 manželství. Celkový počet uzavřených manželství v tomto roce byl 80 653.

Co je tedy pro současnou rodinu typické?

Rodina se hlavně zmenšuje. Také mají dnešní rodiny tendenci hospodařit a bydlet samostatně – zde však můžeme v důsledku ekonomických tlaků předpokládat častější nucené bydlení dvou domácností v jednom bytě.

Dále dochází k rychlému stárnutí populace, klesá výrazně sňatečnost, zvýšil se podíl svobodných (zejména ve věku 20 – 34 let) a rozvedených (zejména ve věku 40 – 49 let).

V důsledku velmi dobré dostupnosti široké škály antikoncepce téměř vymizelo uzavírání sňatků velmi mladých párů, vynucených dříve neplánovaným početím.

Významně však poklesl počet dětí narozených v manželství.

Zvyšuje se počet rozvedených osob a počet osob žijících v nesezdaných partnerstvích (svobodných i rozvedených).

Tento vývoj je výslednicí širokého komplexu sociálních faktorů, počínaje prodloužením doby přípravy na povolání, větší odpovědností mladých párů při zakládání rodin, ale i změn v ekonomickém postavení mladých párů a v hierarchii životních hodnot. Náročné budování kariéry, ale i otevřené možnosti cestování a získávání zkušeností v zahraničí převážily nad tradičními hodnotami, k nimž dříve patřilo založení rodiny.

Seberealizace mladé generace je prostě zaměřena jinam než generace předchozí.

Mladí lidé dnes upřednostňují především „nerodinné a nemanželské“ alternativy, jež jsou doplňovány určitým růstem odpovědnosti a odložením mateřství.

Celkově se dá říci, že dnešní rodina může být jedněmi vnímána jako útočiště před dnes všudypřítomným stresem, zatímco jiní mohou rodinu vnímat jako překážku ve svém individuálním rozletu.

Myslím, že by se také měla opravit obecná představa, která říká, že rodinná soudržnost dnes klesá v souvislosti s podnikáním a honbou za penězi – že partneři dnes mají na sebe a na děti méně času. To je zrakový klam. Lidé, kteří se honí za penězi a kariérou nebo se noří do práce a chtějí dělat cokoli jiného, jen aby nemuseli hrát svou roli v rodině, ti to dělají za každého režimu a za všech okolností. Dnes je to jen více vidět, zatímco dříve byl tenhle útěk jednotlivců od rodiny skrytější. Naopak jsou vidět některé pozitivní změny, které změna společenského systému přinesla. Dříve jsme například naráželi na skutečnost, že děti školního věku neměly nejmenší představu o tom, co jejich rodiče vlastně v zaměstnání dělají. Mluvilo se tehdy mnoho a stále o práci, ale do světa práce se děti vůbec nedostaly. Dnes, když rodiče podnikají, mají dílnu či obchod, jsou děti v této oblasti daleko více účastny. Poznávají, co to práce je, jak se vydělávají peníze, že peníze nepřicházejí samy od sebe. Mnohem častěji se o těchto věcech doma mluví a přemýšlí a dítě se tak naučí daleko více, než kdyby je někdo přesvědčoval o potřebnosti práce pro blaho lidstva.

Na druhé straně se ovšem objevuje nárůst konformního způsobu života – stáváme se společností, která se orientuje na spotřebu a moc a to rozhodně není dobré.

Resumé

Téma bakalářské práce „ Změny ve struktuře české rodiny po roce 1989 “ nebylo zvoleno náhodně.

Proces celospolečenských změn, kterými naše společnost po roce 1989 prochází, přináší řadu nových možností pro rozvoj každého člověka jako individua a současně zasahuje i do tradičních společenských struktur, ke kterým rodina patří.

Mění se styl i způsob života, hierarchie společenských i individuálních hodnot. Sílí vliv mediálních prostředků, které hrají stále větší roli v procesu socializace člověka a to i na úkor tradičního primárního vlivu rodiny.

Přesto je rodina jako základní společenská jednotka v současné době nezastupitelná.

Cílem bakalářské práce je pokus podívat se na současnou rodinu skrze genezi jejího vývoje a úlohu, kterou plní v současné společnosti. Tato práce je pokusem postavit do souvislosti změny ve velikosti, počtu a funkci současných rodin s obrazem společenských změn, které celospolečenský pohyb po roce 1989 přinesl.

Celou práci jsem soustředila do 3 kapitol:

1. Charakteristika rodiny a její funkce

V této kapitole jsem se snažila charakterizovat strukturu a funkce rodiny a to jak v průběhu historického vývoje, tak v současnosti.

2. Změny ve velikosti a počtu rodin po roce 1989

Při využití demografických údajů jsem v této kapitole verifikovala hypotézy o tom, že široké rodiny zanikají a vznikají rodiny nukleární a v mnohých případech je klasická rodina nahrazována novými formami.

3. Změny v rodinném životě po roce 1989

V této poslední kapitole se mi podařilo rozvést hypotézu o tom, že dnešní rodina, která staví více na citech, je z tohoto

důvodu značně labilní a to s častým přechodem do rodiny neúplné. Rovněž jsem se zde snažila nastítnit problémy, které tento přechod pro všechny členy rodiny představuje. V závěru jsem se pokusila o jakousi předpověď toho, jakým směrem se asi bude ubírat budoucnost rodiny.

Anotace

Skotáková, Iveta: **Změny ve struktuře české rodiny po roce 1989**, bakalářská práce. Univerzita T.Baťa ve Zlíně, Brno 2005, 53 s.

Rodina je základní společenská skupina. V období po roce 1989 došlo ve společnosti k mnoha závažným změnám a tyto změny se týkají i rodiny. Rodiny se zmenšují, rodí se málo dětí a populace stárne. Roste počet rozvodů a často se hovoří o krizi rodiny. Tato práce je o rodinné politice v ČR i o tom, jak rodinu vnímám já a jak vidím její budoucnost.

Klíčová slova: rodina, manželství, rozvod, dětí, rodinná politika.

Skotáková, Iveta: **Changes in the structure of Czech family after 1989**, Bachelor Diploma Work. University of T.Baťa in Zlín, Brno 2005, 53 p.

Family is a basic social group. Many serious changes arose in the society after 1989 and these changes influenced the family as well. Families are getting smaller, too few children are born and the population gets older. The number of divorces rises and we often speak about family crisis. This work undertakes family policy in Czech Republic as well as the way I understand the family theme and its future.

Keywords: family, marriage, divorce, children, family policy.

Literatura a prameny (informační zdroje)

Tištěné prameny

Zákon o rodině č. 94 / 1963 Sb.

Novela zákona o rodině č.91 / 1998 Sb.

Zákon o sociální potřebnosti č. 482 / 91 Sb.

Monografie

1. De Singly, F. Sociologie současné rodiny. Praha : Portál 1999, 1.vyd.
2. Bláha, A. I. Sociologie dětství. Brno 1948, 4.vyd.
3. Eyreovi, L. a R. Tři kroky k pevné rodině. Olomouc : Votobia 1996, 1.vyd.
4. Dunovský, J. , Dytrych, Z. ,Matějček, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha : Grada Publishing 1995, 1.vyd.
5. Kovařík, J., Šmolka, P. Současná rodina – proměny, konstanty, problémy, naděje. Praha :Hestia 1996.
6. Matějček, Z. Rodiče a děti. Praha, Avicenum 1989, 2.vyd.
7. Matějček, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha : Portál 1999, 1.vyd.
8. Možný, I. Moderní rodina (mýty a skutečnost). Brno : Blok 1990, 1.vyd.
9. Pachel, L. a kol. Malá abeceda rodiny. Praha : Panorama 1983, 1.vyd.
10. Statistická ročenka České a Slovenské republiky 1990. Praha: SNTL 1990.
11. Statistická ročenka ČR 2004. Praha : Silentia 2004
12. Ilustrovaný encyklopedický slovník. III.díl. Praha: Academia

Seriálové publikace

13. Antalová, T. Kdy a jak rozvod ? Rodinné právo, 1999, 7
14. Haderka, J. Tzv. sociálně právní ochrana dětí v zákoně o rodině od účinnosti zákona č. 91 / 1998 Sb. Právní praxe, 1999, 10
15. Kovařík, J. Česká rodina v druhé polovině dvacátého století. Náhradní rodinná péče, 1998, 1
16. Kučera, M. Domácnosti a rodiny. Demografie, 1994, 1

Internet

17. <http://www.noviny-mpsv.cz/narodnizprava.htm>
18. http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050320_221609_domaci_pol&t=A0...
19. <http://family.cz/scripts/printpreview.asp?id=430>
20. <http://www.genderonline.cz/tisk.php?id=175>
21. <http://granosalis.cz/hosting/mosty/text/predbihani/roprevence.htm>
22. <http://www.genderonline.cz/tisk.php?id=194>
23. <http://www.kultura.seznam.cz/00/35/50.html>
24. <http://www.inex.cz/referaty/referat.asp?id=4393>

Seznam příloh

Příloha č.1 : Porovnání demografických údajů ČR za 1. čtvrtletí roku 2004 a 2005.

Příloha č.2 : Tabulka porodnosti v městě Blansku.

Příloha č.3 : Pět „nej“ obyvatel Česka.

Příloha č.4 : Stav a pohyb obyvatel v ČR.

Příloha č.5 : Počet živě narozených dětí – vývoj od roku 1995.

Příloha č.6 : Celkový počet rozvodů v ČR – vývoj od roku 1990.

Příloha číslo 1

Porovnání demografických údajů ČR za 1. čtvrtletí roku 2004 a 2005		
	1.čtvrtletí 2004	1.čtvrtletí 2005
uzavřených sňatků	5683	5458
rozvedených manželství	9029	7893
živě narozené děti	23 508	24 232
zemřelí	28 515	29 179
přistěhovalí	11 284	11 722
vystěhovalí	12 162	3639
přírůstek obyvatel	-5885	3136
Počet obyvatel ČR	10 205 570	10 223 713
<i>Zdroj: ČSÚ</i>		

Příloha číslo 2

Tabulka porodnosti v městě Blansku	
<i>Rok</i>	<i>Počet narozených dětí</i>
1990	272
1991	283
1992	252
1993	254
1994	173
1995	194
1996	169
1997	153
1998	169
1999	155
2000	135
2001	144
2002	148
2003	162
2004	199
Zdroj: Matrika města Blanska	

Příloha číslo 3

Pět „nej“ obyvatel Česka		
	<i>Největší</i>	<i>Nejmenší</i>
Podíl důchodců	Praha	Ústecko
	Královeshradecko	Karlovarsko
Délka manželství	Zlínsko (12,8 roku)	Karlovarsko (11 let)
	Jižní Morava	Plzeňsko
Věk ženy při 1. dítěti	Praha (28,5 roku)	Ústecko (24,9 roku)
Potratovost	Ústecko	Pardubicko
	Karlovarsko	Zlínsko
Počet svateb	Praha	Olomoucko
	Vysočina	Pardubicko
Zdroj: ČSÚ		

Příloha číslo 4

Stav a pohyb obyvatel v ČR		
<i>ukazatel</i>	<i>rok 2003</i>	<i>2004</i>
živě narození	93 685	97 664
zemřelí	111 288	107 17
interrupce	29 298	27 574
přistěhovalí	60 015	53 453
vystěhovalí	34 226	34 818
přirozený přírůstek	-17 603	-9 513
celkový přírůstek	8 186	9 122
počet obyvatel	10 211 455	10 220 577
počet sňatků	48 943	51 447
počet rozvodů	32 824	33 060
Zdroj: ČSÚ		

Příloha číslo 5

Počet živě narozených dětí v ČR - vývoj od roku 1995	
<i>Rok</i>	<i>Počet dětí</i>
1995	96 097
1996	90 446
1997	90 657
1998	90 535
1999	89 471
2000	90 910
2001	90 715
2002	92 786
2003	93 685
2004	97 664
ČSÚ, PRÁVO-ti	

Příloha číslo 6

Celkový počet rozvodů v ČR – vývoj od roku 1990	
<i>Rok</i>	<i>Počet</i>
1990	32 055
1995	31 135
1996	33 113
1997	32 465
1998	32 363
1999	23 657
2000	29 704
2001	31 586
2002	31 758
2003	32 824
2004	33 060
Zdroj: ČSÚ	